2000'Lİ YILLARDA DÜNYA EKONOMİSİNDE DÖNÜŞÜM

Editörler
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU
Prof. Dr. Kıvanç Halil ARIÇ

EKİN
Basım Yayın Dağıtım

2021

© 2021 Ekin Yayınevi
Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.
Sertifika No: 48743

ISBN: 978-625-7565-85-1

Sayfa Düzeni / Kapak Tasarımı: *Murat Özbey*

Baskı ve Cilt:
Sonçağ Yayıncılık
Matbaacılık Reklam
San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
48/48 İskitler - Ankara
Tel.: (0312) 341 36 67
Sertifika No: 47865

Baskı Tarihi: Eylül 2021

EKİN Basım Yayın Dağıtım
Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinkitap.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER iii

MINT ÜLKELERİNDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ 1
Dr. Öğr. Üyesi Serap ÜRÜT SAYGIN

BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ – DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI – ÇEVRE KALİTESİ: BRICS-T ÖRNEĞİ 21
Doç. Dr. Ömer Faruk BİÇEN, Dr. Ahmet Emrah TAYYAR

BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE İHRACAT: ÜST ORTA GELİRLİ YÜKSELEN EKONOMİLER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ 51
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU, Prof. Dr. Kıvanç Halil ARIÇ, Arş. Gör. Rabia ÖZAT

BRICS ÜLKELERİNİN ÜRÜN GRUPLARI BAZINDA DIŞ TİCARETLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE BAZI TESPİTLER 71
Prof. Dr. Kıvanç Halil ARIÇ, Prof. Dr. Erdinç TUTAR, Doç. Dr. Filiz TUTAR

COVİD-19'UN ULUSLARARASI TİCARETE ETKİSİ: G-20 ÜLKELERİNE YÖNELİK BİR PANEL VERİ ANALİZİ 89
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU, Doktorant Burcu YILMAZ

COVİD-19 SALGININ BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİNİ İNCELEYEN ARAŞTIRMALARA YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR İNCELEME 117
Dr. ÖĞR. Üyesi Merve Tuncay, DR. Öğr. Üyesi Tuğba Eyceyurt BATIR

KIRILGAN BEŞLİ ÜLKELERDE BANKACILIK VE FİNANS ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER: 2000-2020 DÖNEMİ 135
Dr. Öğr. Üyesi Tuba GÜLCEMAL

OTOMOTİV ANA SANAYİİNDE REKABET GÜCÜ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ AB ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ 155
Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU, Doktorant Kadir GÖÇERİ

DÖVİZ KURU GEÇİŞ ETKİSİNİN TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE İNCELENMESİ.....185
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf DEMİR

21. YÜZYILDA DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUK SORUNU 201
Doç. Dr. Bünyamin DEMİRGİL

JEOPOLİTİK RİSK VE EKONOMİK KALKINMA: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME 219
Doç. Dr. Serap BARIŞ

ENERJİ PİYASASININ KÜRESEL AKTÖRLERİ VE ULUSLARARASI ENERJİ TİCARETİ.....247
Doç. Dr. Yunus Emre BİROL, Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim KAYA

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ: EN FAZLA TURİST ÇEKEN 10 ÜLKE ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZ.....279
Doç. Dr. Dilek ŞAHİN, Öğr. Gör. Soner BEŞCANLAR

DÖVİZ KURU GEÇİŞ ETKİSİNİN TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf DEMİR[1]

Özet

Döviz kurundaki değişikliklerinin yurtiçi fiyatları etkilemesi olarak bilinen döviz kuru geçiş etkisi ülke veya ülke gruplarının dönem aralıklarına ve ekonomik koşullarına göre değişmektedir. Ticaretin uluslararası alanda gelişme göstermesi ile beraber var olan döviz kuru rejimleri ve globalleşmenin getirisi olarak döviz kuru neticede enflasyonu da etkilemiş ve parasal aktarım mekanizmasının işleyişinde de önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada döviz kuru geçiş etkisi yurtiçi tüketici fiyat endeksi, kişi başına düşen reel GSYİH, nominal efektif döviz kuru ve emtia fiyat endeksi değişkenleri ile PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) ve Türkiye için 1970-2020 dönemine ait yıllık veriler ile Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik testi ile araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre döviz kuru ile yurtiçi tüketici fiyat endeksi arasında çift yönlü; kişi başına düşen reel GSYİH'dan döviz kuruna yönelikse tek taraflı bir neden sonuç ilişkisi vardır.

INVESTIGATION OF THE EXCHANGE RATE PASS-THROUGH IN TURKEY AND OTHER SELECTED COUNTRIES

Abstract

The exchange rate pass-through effect, known as the effect of changes in exchange rates on domestic prices, varies according to the period intervals and economic conditions of countries or country groups. With the increase in international trade, the exchange rate regimes of the countries and globalization, the exchange rate has an important place in the functioning of the monetary transmission mechanism by affecting inflation. In this study, the exchange rate pass-through effect is analyzed with the variables of domestic consumer price index, real GDP per capita, nominal effective exchange rate and commodity price index annually data for PIIGS (Portugal, Ireland, Italy, Greece and Spain) and Turkey for the period 1970-2020 with Emirmahmutoglu and Köse (2011) panel causality test.

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, ydemir@cumhuriyet.edu.tr

According to the study's findings, there is a bidirectional relationship between the exchange rate and the domestic consumer price index; there is a one-way causality relationship between real GDP per capita and the exchange rate.

1. Giriş

Döviz kurundaki değişikliklerinin yurtiçi fiyatları etkilemesi olarak bilinen döviz kuru geçiş etkisi (exchange rate pass-through, ERPT); ithalat, ihracat ve yatırım gibi reel değişkenler ile cari açık dengesizliklerindeki ayarlama mekanizmasını etkilediğinden ve önemli parasal sonuçları olduğundan, bir ekonomi için çok önemlidir (Jimenez-Rodriguez ve Morales-Zumaquero, 2020:781). ERPT, döviz kurunun fiyata olan etkisi, döviz kurunda meydana gelen % 1'lik değişimin neticesinde yerel para birimi cinsinden ithal malların fiyatlarında oluşan yüzdesel değişim olarak ifade edilmektedir (Goldberg ve Knetter, 1996:3).

ERPT'yi belirleyen üç temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden ilki; ülke dışındaki ihracatçıların fiyat davranışları ikincisi kar marjı olarak ifade edilen mark up miktarının kur değişikliklerine karşı yanıt verme derecesi ve üçüncüsü ise perakende fiyatlar ile ithal edilen malların fiyatları arasındaki ilişkide önemli bir yeri olan dağıtım maliyetleridir (Liu ve Tsang, 2008:3).

ERPT, döviz kurundaki değişme nedeniyle ithal ve ihraç mallarının fiyatlarında meydana gelen değişmelerdir. Gerek toplam talebi gerekse toplam arzı etkileyen döviz kuru kanalında meydana gelen değişmeler fiyatları da etkilemektedir. Parasal bir büyümenin görüldüğü ülkelerin ekonomisinde yurt içi reel faiz oranlarında düşme meydana gelir. Bu durumda portföy yatırımcıları için o ülkede yatırım yapmak daha az karlı hale gelir neticede ülkeden sermaye çıkışı olur. Bu süreç devamında ulusal paranın değerinin düşmesi sonucunu ortaya çıkarır ki bu durumda artık yurt içinde üretilen malların değeri yabancı mallardan daha düşük olur. Yaşanan bu gelişmeler ile net ihracat ve toplam talebi arttığı takdirde nominal kur değişimleri de reel kura yansıdığı oranda gerçekleşecektir. Enflasyonun yükselmesinin sebeplerinden birisi de döviz kurlarında meydana gelen artış ile beraber ithal malların fiyatlarında meydana gelen ulusal para cinsinden artıştır. Bunun gibi ithal malların fiyatlarında oluşan yükselme ile beraber toplam arz azalacak ve fiyatlar seviyesinde artış meydana gelecektir (TCMB, 2013:7).

Döviz kuru değişimlerinin doğrudan ve dolaylı etkiye bağlı olarak yurtiçi fiyatlara yansımasını ve döviz kurlarında meydana gelen değişim sonucu, fiyatlar genel düzeyinin artışı Şekil 1'de gösterilmiştir.

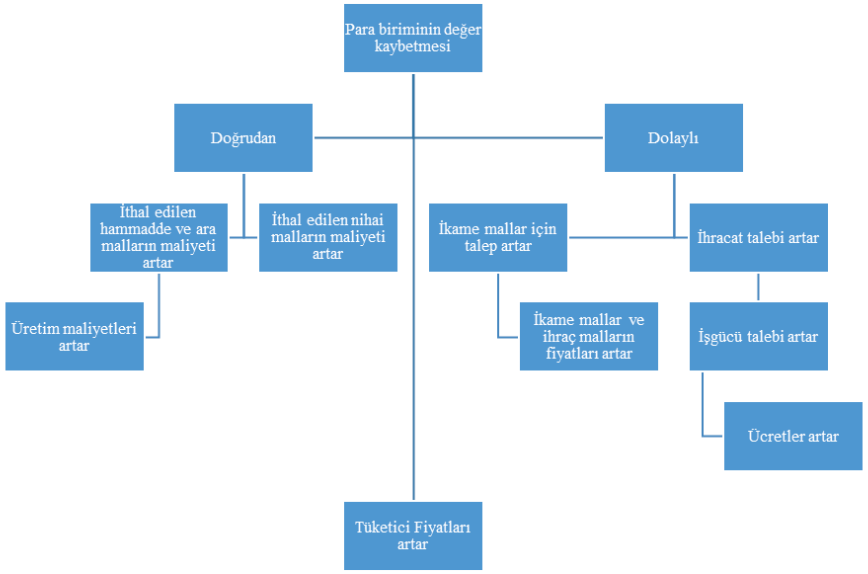

Şekil 1. Döviz Kurundan Fiyatlara Geçiş Etkisinin Aktarım Mekanizması
Kaynak: (McFarlane, 2002, s.5 aktaran Damar, 2010, s.10)

Döviz kurundan fiyatlara geçiş etkisini sağlayacak doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki kanal bulunmaktadır. Esasında her iki kanal açık bir ekonomi için aynı derecede öneme sahiptir. Doğrudan kanalı açıklayacak ifadeler "Tek Fiyat Kanunu" ve "Satın Alma Gücü Paritesi" olabilir. Bir ülkede meydana gelen cari hesap hareketleri döviz kurunu belirleyen kriterlerdendir. Bir diğer kanal olan dolaylı kanal ise toplam talep kanalı olarak ifade edilebilir. Yurt içinde bulunan malların yabancı alıcılar açısından daha ucuz hale gelmesi ve bu durumun neticesinde ihracat ve toplam talebin artması döviz kurunda meydana gelen artışın sonucudur denilebilir. Bu durumda fiyatlarda yükselme meydana gelir. Nihai sonuç olarak reel ücretlerin düşmesi ve çıktının artması gerçekleşir. Bunun sebeplerinden birisi de nominal ücretlerin kısa dönemde sabit olmasıdır. Gözden kaçırılmaması gereken ise reel ücretlerin daha önceki seviyesine dönmesi ile beraber üretim maliyetlerinde meydana gelen artış ile beraber çıktı düzeyi azalır ancak fiyatlar genel düzeyinde artış görülür. Özetle denilebilir ki döviz kurlarında meydana gelen artış ile beraber fiyatlarda kalıcı düzeyde bir artış gerçekleşse de çıktı düzeyinde yalnızca geçici düzeyde bir artış olacaktır (Damar, 2010, s.7-9).

Döviz kurlarındaki değişim sonucu bunun yurtiçi fiyatlar üzerindeki etkisi ülke ekonomilerinin istikrarı açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada döviz kurundaki değişikliklerinin yurtiçi fiyatları etkilemesi Euro Bölgesi dahilindeki beş kırılgan ekonomiye sahip olan Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya ekonomileri ile Türkiye ekonomisi için 1970-2020 döneminde incelenmiştir. Bunu yaparken önce giriş bölümünde teorik çerçeve, ardından ilgili literatür daha sonra ise ekonometrik uygulama yapılmış ve sonuçlarına yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Döviz kurlarından genel itibariyle yurt içi tüketici, yurt içi üretici ve ithalat fiyat endekslerine geçişkenliğini konu edinen çeşitli ülke ve ülke grupları üzerine yapılan araştırmalarda geçişkenliğin derecesi ülke veya ülke gruplarının dönem aralıklarına ve ekonomik koşullarına göre değişmektedir: Tablo 1 (Emek vd., 2021: 173-174). Sanayileşmiş ülkeler baz alınarak yapılan ampirik çalışmalarda döviz kurunda meydana gelen değişimler ile beraber daha çok ithalat fiyatlarında meydana gelen değişimlere odaklanılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler kapsamında yapılan çalışmalarda ise ağırlıklı olarak döviz kurunun yurt içindeki fiyatlara olan etkisinin incelendiği görülmektedir (Altıntaş, 2014: 166; Özdamar, 2015: 78-79).

Tablo 1. İlgili Literatür

Yazar/Yıl	Ülke/Dönem	Değişken/Yöntem	Sonuç
Campa ve Goldberg (2006)	1976-2004, 16 sanayileşmiş ülke	Yurtiçi fiyat endeksi, döviz kuru, yurtdışı (ihracatçı) üretim maliyetleri, ithalatçı ülkenin reel GSYİH; Regresyon analizi.	Yurt içinde üretilen dış ticarete konu olan ürünlerin tüketim fiyatlarına duyarlılığının ithal malların fiyat duyarlılığına göre daha hızlı artar.
Ito ve Sato (2007)	1990-2006, Endonezya, Tayland, Malezya, G. Kore, Arjantin, Brezilya, Meksika, Türkiye	İthalat fiyat endeksi, ÜFE, TÜFE, dünya petrol fiyatları, sanayi üretim endeksi, M1 para arzı ve nominal efektif döviz kuru; VAR analizi.	Döviz kurunun yurtiçi fiyatlara geçiş etkisinin düzeyi Latin Amerika ve Türkiye'de Asya ülkelerinden (Endonezya hariç) daha yüksek bulunmuştur
Bhattacharya (2013)	2004-2012, Vietnam	Nominal efektif döviz kuru, kredi büyümesi, faiz oranı ve reel GSYİH; VAR	Vietnam'da kredi büyümesi ve enflasyon arasında önemli bir ilişki vardır.

Yazar/Yıl	Ülke/Dönem	Değişken/Yöntem	Sonuç
Ergin (2015)	2005-2014; Türkiye	Nominal döviz kuru, ihracat endeksi, sanayi üretim endeksi, TÜFE, dışa açıklık derecesi, ithalat birim değer endeksi;VAR.	Döviz kuru hareketlerinin tüketici fiyatları üzerindeki geçişkenlik giderek zayıflar.
Baharumshah vd. (2017)	1990-2015, Meksika	TÜFE, döviz kuru, petrol fiyatları; ARDL	Döviz kurlarındaki değişmen yurtiçi tüketici fiyatları üzerinde düşük bir etkiye sahiptir.
Bozdağlıoğlu ve Yılmaz (2017)	1994-2014, Türkiye	Nominal döviz kuru ve enflasyon; VAR analizi.	Nominal döviz kurundaki artışlardan enflasyon etkilenir.
De Mendonca ve Tilberto (2017)	1990-2013, 114 gelişmekte olan ülke	Kredibilite ve döviz kurlarındaki değişim, enflasyon Panel veri analizi.	Etkin para ve kredi politikaları, döviz kurlarındaki değişmenin enflasyon üzerindeki yaratacağı baskıyı azaltır.
Isnowati, ve Setiawan (2017)	1997–2013, Endonezya	İthalat fiyat endeksi, döviz kuru ve reel GSYİH; Yapısal VAR.	Döviz kurundaki artış, ithalat fiyatlarında artışa neden olur.
Duman ve Sağdıç (2019)	2003-2017; Türkiye	Reel Efektif Döviz Kuru ve TÜFE; Granger nedensellik.	Reel efektif döviz kurundan enflasyona tek yönlü nedensellik vardır.
Jasova, Moessner ve Takats (2019)	1994-2017, 33 ülke	TÜFE, yurtiçi çıktı açığı, nominal efektif döviz kuru; Dinamik panel veri analizi	Döviz kuru geçişkenliğinin azalması düşük enflasyonla ilişkilidir.
Romdhane ve Amar (2019)	1984-2016; Tunus	Tun- Endeksi, Döviz Kuru, Politik Belirsizlik ve Enflasyon; ADF ve KPSS birim kök analizleri	Döviz kuru, enflasyon ve politik belirsizlikle ile ilgilidir.
Alkan ve Dağıdır (2020)	2005-2019; Türkiye	Döviz kuru, TÜFE ve ÜFE; Granger nedensellik testi	Döviz kurları ve enflasyon arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Nasir, Huynh ve Vo (2020)	1999-2018, Çekya	GSYİH, enflasyon, işsizlik, mali duruş, petrol fiyatları ve para arzı; VAR	Ekonomik büyüme, işgücü piyasası, para arzı, petrol fiyatlarındaki şoklar ve enflasyon beklentileri üzerinde etkilidir.
Turgut ve Uçan (2021)	2006-2020; Türkiye	Petrol fiyatları, sanayi üretim endeksi, ithalat birim değer endeksi, nominal efektif döviz kuru, tüketici fiyat endeksini; ARDL	Döviz kurunda yaşanan değişmeler yurtiçi fiyatlar üzerindeki etkilidir.

3. Veri Seti, Yöntem ve Bulgular

Ekonometrik analizde PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) ve Türkiye için bu çalışmada *(Jimenez-Rodriguez ve Morales-Zumaquero, 2020),* (*Bal, Demiral ve Yetiz (2017)* referans alınarak oluşturulan teorik model şu şekildedir:

$$X_{it} = (CPI_{it}, NEER_{it}, GDP_{it}, PCOM_{it}) \quad (1)$$

burada X_{it} ilgili değişkenler arasındaki kısıtsız etkileşimi gösteren VAR matrisleri iken; *CPI* yurtiçi tüketici fiyat endeksi (dönem ortalaması, 2010=100); *GDP*, yerli üretim ölçüsü olarak kişi başına düşen reel GSYİH[2] (2010 sabit, ABD Doları), *NEER* nominal efektif döviz kurunu[3] (yerel para birimi başına ABD Doları, dönem ortalaması) ve OILP emtia fiyat endeksi[4] (nominal ABD Doları) verilerini göstermektedir. Modele dahil edilen bütün değişkenlerin logaritması alınmıştır. Ekonometrik analiz periyodu, 1970-2020[5] dönemini kapsamaktadır ve analizde yıllık veriler kullanılmıştır. Analizde kullanılan değişkenlerin zaman yolları aşağıdaki şekillerde verilmiştir. Şekil 2'de yurtiçi tüketici fiyat endeksi değişkeni incelendiğinde, bütün ülkelerde benzer bir gelişim gösterdiği, bu benzerliğin sürekli olarak artış olduğu, bu artışın 2000'li yıllardan itibaren daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Şekil 3'te gösterilen kişi başına düşen reel GSYİH değişkeni incelendiğinde ise daha fazla dalgalanmanın olduğu görülse de sürekli bir artıştan bahsetmek mümkündür. Yunanistan dalgalanmanın en fazla olduğu ve dolayısıyla en istikrarsız ülkedir.

---

2 Yurtiçi tüketici fiyat endeksi ve kişi başına reel GSYİH verileri için Dünya Bankası'nın Dünya Gelişme Göstergeleri, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=World-Development-Indicators#

3 Bank of International Settlement, BIS, https://stats.bis.org/statx/srs/table/i3?m=A&p=200412&c=

4 World Bank Commodity Price Data, https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets

5 Verilerin ulaşılabilirliği dönem seçiminde belirleyici olmuştur.

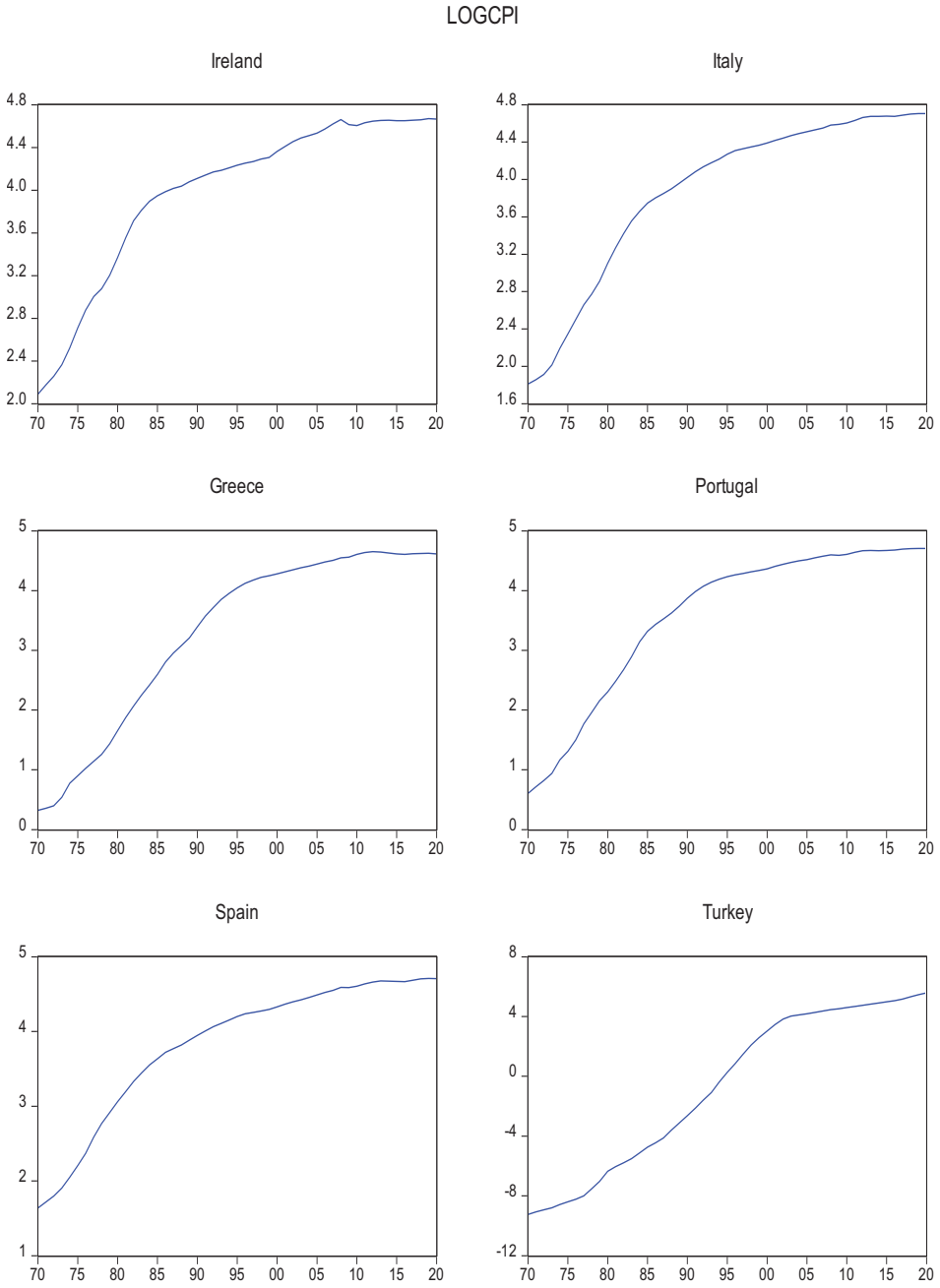

Şekil 2. Ülkelerin Yurtiçi Tüketici Fiyat Endeksi Zaman Yolu

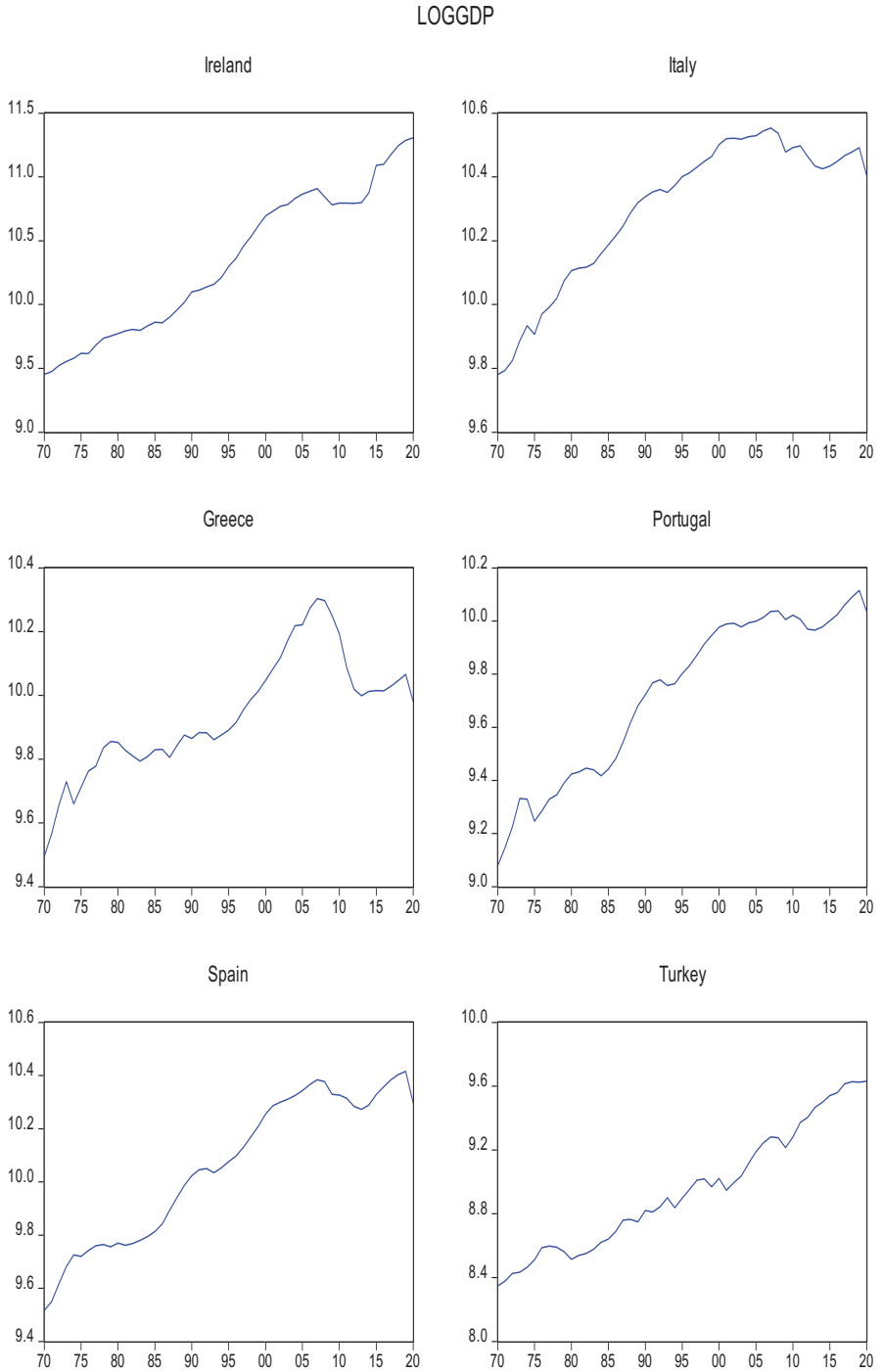

Şekil 3. Ülkelerin Kişi Başına Düşen Reel GSYİH Zaman Yolu

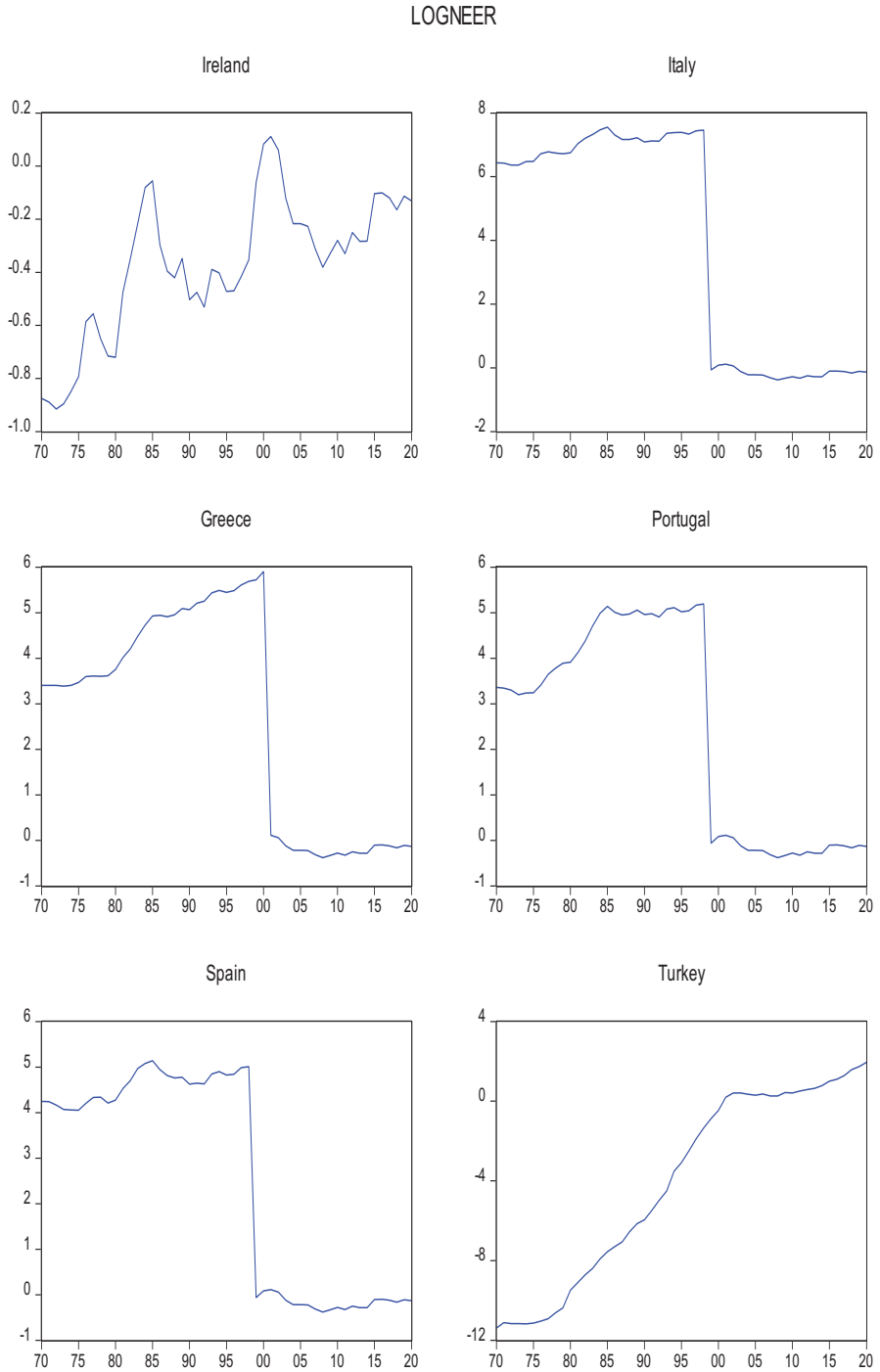

Şekil 4. Ülkelerin Nominal Döviz Kuru Zaman Yolu

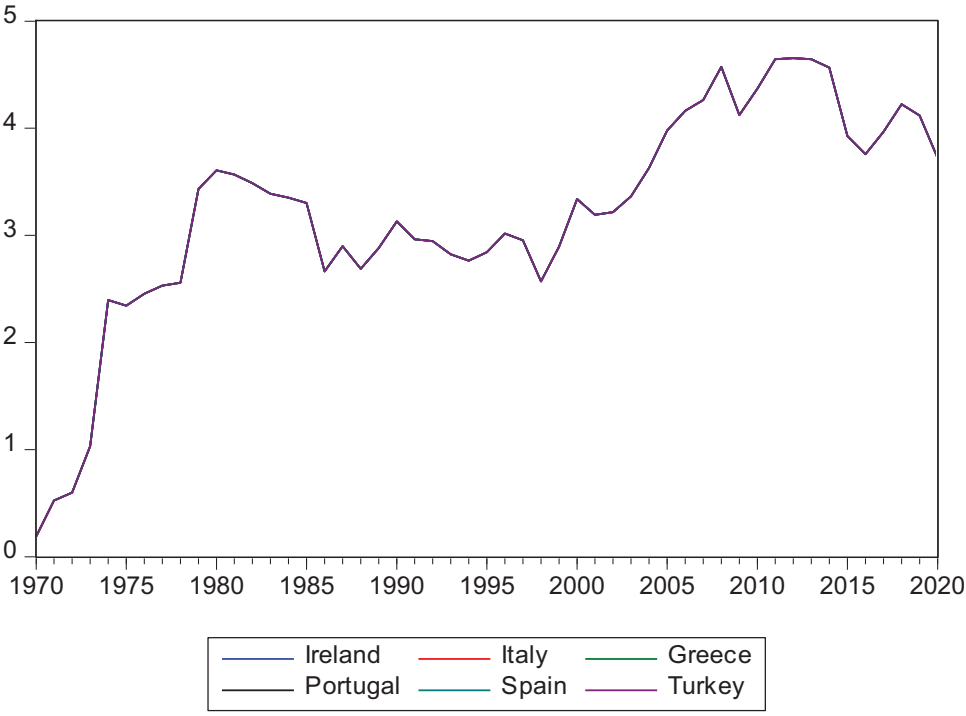

Şekil 5. Emtia Fiyat Endeksi Zaman Yolu

Şekil 4'te ülkelerin nominal döviz kurları gösterilmektedir. İrlanda'da döviz kurularında yaşanan dalgalanma, 2000'li yılların başında Euro'ya geçen ülkelerin döviz kurlarının daha stabil olduğu görülmektedir. Şekil 5'te emtia fiyatları gösterilmektedir. Bütün ülkeler için aynı olan bu değişkenin 1970-1975 arası ve 2000-2005 arası dönemde en fazla artışı yaşadığı, 1985'ten 2000'li yılların başlarına dek stabil kaldığı, sonrasında ise 2010'lu yıllara kadar yükselişe geçtiği bu yıldan sonra ise azalmaya başladığı söylenebilir.

Tablo 2'de değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ve korelasyonlar gösterilmektedir. Buna göre, ortalama olarak en büyük yurtiçi tüketici fiyat endeksinin İrlanda'da en düşük Türkiye'de; kişi başına düşen en yüksek reel milli gelirin İrlanda'da en düşük Türkiye'de; en yüksek döviz kurunun İtalya'da en düşük Türkiye'de olduğu görülmektedir. Analizde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyona bakıldığında ise, yurtiçi tüketici fiyat endeksi ile kişi başına düşen reel milli gelir arasında en yüksek korelasyon olduğu, döviz kuru ile emtia fiyatları arasında zayıf ve negatif korelasyon olduğu görülmektedir. Döviz kuru ile yurtiçi tüketici fiyat endeksi ve döviz kuru ile kişi başına düşen milli gelir ile pozitif ve orta seviyeli korelasyon olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Değişkenler için Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

		Mean	Median	Max	Min.	Std. Dev.	Skew.	Kurt.
Greece	LOGCPI	3.284218	4.043204	4.65283	0.321363	1.476972	-0.79433	2.128135
	LOGGDP	9.939208	9.891454	10.30328	9.494936	0.185741	0.065862	2.699557
	LOGNEER	2.693711	3.467339	5.900989	-0.38053	2.438688	-0.21425	1.306337
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
Ireland	LOGCPI	3.984708	4.234326	4.668936	2.088475	0.761227	-1.19755	3.25181
	LOGGDP	10.33201	10.29853	11.30684	9.452725	0.568089	0.051968	1.614312
	LOGNEER	-0.37022	-0.34879	0.111107	-0.91532	0.26369	-0.44215	2.587426
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
Italy	LOGCPI	3.880001	4.270439	4.706133	1.809527	0.89435	-1.09503	2.898451
	LOGGDP	10.29927	10.40111	10.55345	9.780674	0.228586	-0.85568	2.46414
	LOGNEER	3.915555	6.437752	7.554565	-0.38053	3.60797	-0.25986	1.094549
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
Portugal	LOGCPI	3.572586	4.233518	4.70614	0.605119	1.301695	-1.0528	2.697816
	LOGGDP	9.727069	9.802387	10.11468	9.078923	0.305664	-0.49663	1.785864
	LOGNEER	2.417645	3.297813	5.193537	-0.38053	2.349958	-0.11561	1.194184
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
Spain	LOGCPI	3.823411	4.200489	4.709183	1.63731	0.930232	-1.07204	2.91366
	LOGGDP	10.05922	10.07579	10.41586	9.516733	0.271432	-0.31133	1.676686
	LOGNEER	2.537181	4.163115	5.136058	-0.38053	2.398444	-0.24645	1.111113
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
Turkey	LOGCPI	-0.73745	0.265243	5.573004	-9.2455	5.292422	-0.28643	1.498528
	LOGGDP	8.947329	8.901515	9.630734	8.347832	0.384227	0.320625	1.940937
	LOGNEER	-4.08597	-3.08249	1.950485	-11.3882	4.788847	-0.28754	1.477937
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257
All	LOGCPI	2.967912	4.136916	5.573004	-9.2455	2.898818	-2.68433	10.01606
	LOGGDP	9.884015	9.961578	11.30684	8.347832	0.581021	-0.4938	3.295557
	LOGNEER	1.184649	-0.05912	7.554565	-11.3882	3.995684	-0.93011	4.520368
	LOGPCOM	3.200946	3.302604	4.654052	0.19062	1.016297	-1.05551	4.425257

Korelasyonlar

	LOGCPI	LOGGDP	LOGNEER	LOGPCOM
LOGCPI	1			
LOGGDP	0.758412	1		
LOGNEER	0.596335	0.392855	1	
LOGPCOM	0.469136	0.417738	-0.11872	1

Verilerin özellikleri göz önüne alınarak yapılacak incelemede uygun ekonometrik yöntemin belirlenmesi ve öngörülebilecek katsayıların sahte regresyona karşı kontrol edilmesi amacıyla birim kök testleri yapılacaktır. Birim kök için, birinci nesil test ile yapılan sınamanın mı ikinci nesil test ile yapılan sınamanın mı doğru olacağına karar vermek amacıyla yatay kesit bağımlılığının ve homojenlik testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu testlere ilişkin sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Modelde Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Test Sonuçları

Yatay Kesit Bağımlılığı		
Test	**İstatistik**	**Olasılık**
Breusch-Pagan LM	312.230	0.000
Peseran Scaled LM	203.748	0.000
Pesaran CD	76.291	0.000
Homojenlik		
Delta_tilte	-0.124	0.697

Tablo 3'te görüldüğü üzere modelde yatay kesit bağımlılığı bulunmakla beraber homojenlik test sonuçlarına göre de eğim parametrelerinin homojendir. Sonuçlar ikin nesil birim kök testleri ile analize devam edilmesi gerektiğini gösterdiğinden bu çalışmada ortaya çıkan sonuçta yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir bu sebeple Pesaran (2007)'ın hata terimlerinin faktör yapılarının tahminlenmesi yerine, uygulama kolaylığı barındıran yatay kesit bağımlılığına dirençli olarak geliştirdiği genişletilmiş denklemi:

$$t(N,T) = \frac{\Delta y_i^1 \overline{M}_i y_{i-1}}{\overline{\sigma}(\Delta y_{i-1}^1 \overline{M}_i y_{i-1})^{1/2}} \quad (2)$$

şeklinde olan Dickey-Fuller (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF)) panel birim kök testi uygulanarak, serilerin durağanlığı incelenmeye çalışılmıştır. Tablo 4'te bulunan sonuçlar, seviyede her iki seride de birim kök olduğunu göstermiştir. Bu nedenle birinci farkları alınarak serilerin CADF test sonuçlarına da bakılmıştır. Her iki değişken de 1. farkları alındığında durağan hale gelmektedir.

Tablo 4. CADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzey		Birinci Fark	
	Z [t-bar]	Anlamlılık Değeri	Z [t-bar]	Anlamlılık Değeri
logCPI	-2,631	0.226	-4,781	0,000
logNEER	-1,789	0.156	-3,256	0,000
logGDP	-2,323	0.788	-5,886	0,000
logPCOM	-3,523	0.442	-6,194	0,000

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda daha etkin ve tutarlı sonuçlar veren, değişkenlerin durağan olması ve/veya aynı dereceden durağan olmalarını gerektirmeyen Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik testi ile araştırılmıştır (Zeren ve Ergün, 2013: 234). Ayrıca eşbütünleşme ilişkisi bulunmayan değişkenler arasında neden sonuç ilişkisini araştırmak için de bu testten yararlanılabilir (Topallı, 2016: 199).

Bu nedensellik testinde heterojen panellerde şu VAR modeli tahmin edilmektedir:

$$x_{i,t} = \mu_i^x + \sum_{j=1}^{k_i+d\max_i} A_{11,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d\max_i} A_{12,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad (3)$$

$$y_{i,t} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+d\max_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d\max_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad (4)$$

Burada dmax; optimum gecikme uzunluğudur. Testin boş hipotezi bütün yatay kesitlerde "X'ten Y'ye nedensellik ilişkisi yoktur" şeklindedir.

Tablo 5. Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	Test İstatistiği	Karar
NEER, CPI'ın Granger nedeni değildir	6.156**	NEER ⇒ CPI
CPI, NEER'in Granger nedeni değildir	5,234**	CPI ⇒ NEER
NEER, GDP'ın Granger nedeni değildir	3,856	NEER ⇏ GDP
GDP, NEER'in Granger nedeni değildir	3,425**	GDP ⇒ NEER
NEER, PCOM'in Granger nedeni değildir	6,547	NEER ⇏ PCOM
PCOM, NEER'in Granger nedeni değildir	8,657	PCOM ⇏ NEER

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini simgelemektedir.

Tablo 5'te gösterilen panel nedensellik test sonuçlarına göre döviz kuru ile yurtiçi tüketici fiyat endeksi arasında çift yönlü; kişi başına düşen reel GSYİH'dan döviz kuruna doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Döviz kurundan ne kişi başına düşen reel GSYİH'ya doğru ne de emtia fiyatlarına doğru bir nedensellik söz konusu değildir. Benzer şekilde emtia fiyatlarından da döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

4. Sonuç

Uluslararası ticaretin artması ile beraber ülkeler esnek döviz kuru rejimlerine yönelmeye başlamıştır. Küreselleşmenin getirisi olarak ülkelerin esnek döviz kuru rejimlerine yönelmesi ve bununla birlikte döviz kuru kanalı, ihracatı, çıktı açığı seviyesini ve enflasyonu etkileyerek ekonominin işleyişinde oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Meydana gelen ani döviz kuru dalgalanmaları ülke ekonomilerinde kırılganlıkların artmasına neden olduğundan fiyat istikrarı ve bunun yanında finansal istikrarı hedef olarak seçen ülke ekonomilerinin hedeflenen başarıyı yakalayabilmeleri için döviz kurlarının yurtiçi fiyatlar üzerindeki geçiş etkisini iyi biliyor olması gerekmektedir. Buradan hareketle Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya ve Türkiye için 1970-2020 dönemini esas alan bu çalışmada döviz kurundaki değişikliklerinin yurtiçi fiyatları etkilemesi araştırılmıştır.

Çalışmanın teme ulaştığı sonuç olan döviz kuru ile yurtiçi tüketici fiyat endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi; *Alkan ve Dağıdır (2020)*'nın döviz kurları ile enflasyon arasındaki ilişki çift yönlü nedensellik ilişkisidir. Bunun sonucunda; *Turgut ve Uçan (2021)*'nın döviz kurunda yaşanan değişmelerin yurtiçi fiyatlar üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğu sonucuyla; *Jasova, Moessner ve Takats (2019)*'ın döviz kuru geçişkenliğinin azalmasının düşük enflasyonla ilişkilidir sonucuyla; *Isnowati, ve Setiawan (2017)* döviz kurundaki artışın, ithalat fiyatlarında artışa neden olur sonucuyla *Bozdağlıoğlu ve Yılmaz (2017)*'ın döviz kurundaki artışlardan enflasyonun etkilendiği sonucuyla uyum göstermektedir. Döviz kuru kendisi üzerinde meydana gelen değişiklikle pek çok şeyi etkilemektedir. Değişiklikle beraber ülke paralarının değeri diğer para birimlerine göre değişmekte söz konusu durum ile beraber yurt içinde ve yurt dışında bulunan malların fiyatları da etkilenmektedir. Neticede etkilenen ithalat ve ihracat olmaktadır. Üretiminin ithalata bağlı olarak gerçekleştiği ülkelerde, kurlarda meydana gelen bir değişme hem ithal mal fiyatlarını hem de üretim maliyetlerini etkilemektedir. Dolayısıyla üretim istikrarını ve uluslararası rekabeti sağlamak adına enflasyonu dikkate alan kur politikaları uygulamak gerektiği politika önerisi olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

Alkan, U. ve Dağıdır, C. (2020). Türkiye'de Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2), 270-287.

Altıntaş, H. (2014). Türkiye'de Döviz Kurunun Enflasyon Üzerine Geçiş Etkisinin Ekonometrik Analizi: 1987-2011, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, 33(1), 163-201.

Baharumshah, A. Z., Sirag, A. ve Soon S. V. (2017). Asymmetric Exchange Rate Pass-Through in an Emerging Market Economy: The Case of Mexico, Research in International Business and Finance, 41, 247-259.

Bal, H., Demiral, M. ve Yetiz, F. (2017). Döviz Kurunun Yurtiçi Fiyatlara Yansıması: OECD Ülkelerinden Bulgular, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 133-151 .

Bhattacharya, R. (2013). Inflation Dynamics and Monetary Policy Transmission in Vietnam and Emerging Asia, IMF Working Paper, WP/13/155.

Bozdağlıoğlu, E. ve Yılmaz, M. (2017). Türkiye'de Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: 1994-2014 Yılları Arası Bir İnceleme, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 2(3), 1-20.

Campa, J. M. ve Goldberg, L.S. (2006). Pass Through of Exchange Rates to Consumption Prices: What Has Changed and Why?, NBER Working Paper Series No 12547.

Damar, O. (2010). Türkiye'de Döviz Kurundan Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Duman, Y. K. ve Sağdıç, A. (2019). Türkiye'de Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz (2003:1–2017:3), Sakarya İktisat Dergisi, 8(1), 1-16.

Emek, Ö, Düşünceli, F. ve Doru, Ö. (2021). Türkiye'de Yurt İçi Üretici ve Tüketici Fiyatları Üzerindeki Döviz Kuru Geçişkenliğinin İncelenmesi, İstanbul İktisat Dergisi, 71(1), 163-190.

Emirmahmutoglu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels, Economic Modelling, 28, 870-876.

Ergin, A. (2015). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Geçiş Etkisi:Türkiye Örneği, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8, 13-29.

Goldberg, P. ve Knetter, M. (1996). Goods Prices and Exchange Rates: What Have We Learned?, (NBER Working Paper No. 5862). Cambridge, MA.

Isnowati, S. ve Setiawan, M. B. (2017). Exchange Rate Pass-Through to Import Prices in Indonesia: Evidence Post Free Floating Exchange Rate, International Journal of Economics and Financial Issues, 7(1), 323-328.

Ito, T. ve Sato, K. (2006). Exchange Rate Changes and Inflation in PostCrisis Asian Economies: VAR Analysis of the Exchange Rate PassThrough, NBER Working Paper, 12395.

Jasova, M., Moessner, R. ve Takats, E. (2019). Exchange Rate Pass-Through: What Has Changed Since The Crisis?, International Journal of Central Banking, 15(3), 27-58.

Jimenez-Rodriguez, R. ve Morales-Zumaquero, A. (2020). BRICS: How Important Is the Exchange Rate Pass-through?, World Econ, 43(3), 781-793.

Liu, L. ve Tsang, A. (2008). Exchange Rate Pass-Through to Domestic Inflation in Hong Kong, Hong Kong Monetary Authority Working Paper, No:02/2008.

Mcfarlane, L. (2002). Consumer Price Inflation and Exchange Rate Pass-Through in Jamaica, Bank of Jamaica, 37, 1-41.

Nasir, M. A., Huynh, T. L. ve Vo, X. V. (2020). Exchange Rate Pass-Through & Management of Inflation Expectations in a Small Open Inflation Targeting Economy, International Review of Economics & Finance, 69, 178-188.

Özdamar, G. (2015). Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Geçiş Etkisi: Ardl-Sınır Testi Yaklaşımı Bulguları. Akdeniz İİBF Dergisi, 15(32), 66-97.

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence, Journal of Applied Econometrics, 22(2), 265-312.

Romdhane, Y. B. ve Amar, M. B. (2019). Relationship Between the Exchange Rate and Macroeconomic Instability Before and After the Tunisian Revolution, International Journal of Social Science and Economics Invention, 05(04), 28-39.

TCMB, (2013), Parasal Aktarım Mekanizması, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820c-f2b259032afd/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES.

Topallı, N. (2016). G20 Ülkelerinde İhracat, Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(29), 193-206.

Turgut, E. ve Uçan, O. (2021). Döviz Kurunun Yurtiçi Fiyatlara Geçişi: Türkiye Örneği, Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 124-143.

Zeren, F. & Ergün, S. (2013). Ticari Açıklık ve Kamu Büyüklüğü İlişkisi: Panel Nedensellik Testi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(4), 229-240.